

Др Таијана Бујарски, ванредни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду

ИСПИТИВАЊЕ СВЕДОКА¹

Сажетак: У савременим кривичним процесима лични докази су доминални у односу на материјалне доказе и у не малом броју случајева се пресуда претежно делом заснива на чињеницама које су утврђење извођењем личних доказа. Због тога се оваквим доказима посвећује посебна пажња, како у теорији, тако и у законодавству. Испитивање сведока је традиционално, али незаменљиво доказно средство у кривичном процесу коме је у овом раду посвећена посебна пажња у смислу извођења доказа, а све у контексту продора адверзијалних елемената у наш кривични процес и то првенствено на главни претрес.

Кључне речи: сведоци, претрес доказивања, унакрсно испитивање, сујетивна чињеница, кривични процес

1. Уводна разматрања

Реформа кривичног процесног законодавства је донела значајне новине у кривичну процедуру, а то се посебно односи на увођење појединих адверзијалних елемената у поступак. Правила о начину испитивања сведока на главном претресу према новом Закоником о кривичном поступку² омогућавају коришћење одређених техника у суђењу којима се обезбеђује правично суђење као својеврсан темељ савремене кривичне процедуре, а овде се пре свега мисли на могућност основног, унакрсног и додатног испитивања сведока. Увођење акузаторских елемената је нужно довело до повећања

¹Рад је настао као резултат рада на Пројекту „Теоријски и практични проблеми стварања и примене права (ЕУ и Србија)“ чији носилац је Правни факултет у Новом Саду, Универзитет у Новом Саду.

²Службени гласник РС број 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013 и 45/2013.

ефикасности поступка из разлога што су унакрсно испитивање сведока и перцепција судећег судије толико важни да суђења треба да буду одржана у што краћем року од учињеног кривичног дела, јер у супротном сведоци могу да забораве важне детаље.³

2. Терет доказивања

Терет доказивања представља својеврстан институт кривичног поступка којим се одређује ко треба шта да доказује у поступку, а да би успео у својим захтевима и управо подела доказних активности између основних процесних субјеката, која је условљена врстом поступка и основним начелима на којима тај поступак почива, је од примарног значаја за кривични поступак у коме се одлучује о правима и обавезама окривљеног. Ако терет доказивања конципирамо у субјективном смислу, као задатак који се поставља наизменично пред једну, односно другу странку да предложи доказе у разним стадијумима поступка, ако жели избећи негативне процесне конвенције, питање о томе како се ослободити тог терета (односно „пребацити“ га на противну странку) у крајњој линији се своди на питање *сјандарда доказа* (*сјандарда доказивања*), тј. на питање степена или квантитета (вероватноће, извесности, уверености) који се треба постићи појединим доказом да би учесник у поступку чија је функција утврђивање спорних чињеница (тј. fact finder – суд, порота или други орган) узео одређену чињеницу за доказану.⁴ Према новом Законику о кривичном поступку не може се говорити о чисто субјективном терету доказивања – терету доказивања на самим странкама, већ је он одредбом члана 15. на изванредан начин модификован у правцу објективног терета доказивања с обзиром на то да је Законик омогућио да се и сам суд доказно активира.

Увођење појединих адверзијалних елемената у наш кривични поступак који и даље почива великим делом на карактеристикама мешовитог поступка довело је до стварања једног специфичног модалитета који се, између осталог, огледа у специфичном положају учесника у поступку у погледу одређивања доказа који ће се извести. У нашем кривичном поступку је терет доказивања на тужиоцу (члан 15. став 2), али „...странке су у даљој доказној иницијативи равноправне.“⁵ То значи да је тужи-

³ Illuminati G., The Frustrated Turn to Adversarial Procedure in Italy (Italian Criminal Procedure Code of 1988), Washington University Global Studies Law Review 3/2005, стр.578., <http://digitalcommons.law.wustl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1214&context=globalstudies>

⁴ Узелац А, Терет доказивања (пети део – закључак), стр. 248, <http://alanuzelac.from.hr/Pdf/t5dio.pdf>

⁵ Илић П.Г, Мајић М, Бељански С, Трешњев А, Коментар Законика о кривичном поступку, Београд 2012, стр.95.

лац тај који је обавезан да докаже све своје тврдње које изнесе у казненоставном захтеву, а окривљени, као и његов бранилац имају право, али не и обавезу да предложи извођење доказа, што ће бити директно условљено успехом тужиоца у поступку доказивања. Ипак, у условима када је окривљени, скоро по правилу неука странка у поступку, а нема браниоца, заиста се може сасвим оправдано поставити питање на који начин окривљени може да оствари своје право на правично суђење, које треба да му омогући и да пред судом може делотворно и под једнаким условима остварује своја права, што би једино могло да се реализује уколико правни систем омогући сваком појединцу доступну правну помоћ.⁶ Право на правично суђење окривљени којем није омогућена правна помоћ неће моћи да оствари из разлога што ако не искористи своје право предлагања доказа, као ни право на унакрсно испитивање сведока, што по правилу и неће бити случај јер том вештином не располаже, а уколико не зна који је значај и циљ ове фазе испитивања сведока, остаће ускраћен за утврђивање чињеница које су за њега релевантне, односно које су релевантне за примену оне норме која је њему у интересу. Са друге стране, уколико је евидентно да тужилац не може да докаже своје тврдње, окривљени и његов бранилац неће имати потребу да користе ово своје право у поступку. Овако постављено правило доказивања, уз укидање начела утврђивања истине, јасно показује која странка сноси ризик од недоказаности и која губи у “страначком двобоју” уколико суд није дошао до закључка о постојању спорне чињенице. На овом месту је важно напоменути да су странке према Законнику о кривичном поступку дужне да изнесу своје доказне предлоге благовремено и да обавезно назначе које чињенице желе да докажу предложеним доказним средством.

Што се тиче суда, он изводи доказе на предлог странака (члан 15. став 3) и његова улога „(…)...у погледу извођења доказа је изузетак од правила; она је искључиво супсидијарна, корективна и помоћна.“⁷ То значи да и сам суд може или да наложи странци да предложи допунске доказе или изузетно да одреди да се такви докази изведу и то у случају да оцени да су изведени докази противречни или нејасни, и да је то неопходно да би се предмет доказивања свестрано расправио (члан 15. став 4), у чему се, уствари, и састоји контролна улога суда. Осим тога, суд има и право да поставља питања којима се обезбеђује да се у поступку утврде све релевантне чињенице, а све у циљу утврђивања чињеничног стања које је важно за одлуку. Иако је формално укинута начело истине у Законнику о

⁶ Видети: Радна верзија Закона о бесплатној правној помоћи: <http://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php>

⁷ Илић П.Г., Мајић М, Бељански С, Трешњев А, оп.цит., стр.95.

кривичном поступку, оно је латентно садржано у бројним одредбама Законика, па тако и у одредбама које се односе на доказивање и постављање питања сведоцима.

Предузимање доказних радњи од стране странака и самог суда је неопходан услов за доношење закључка о извесности чињеница, а што представља крајњи резултат доказивања. Према Законнику о кривичном поступку извесност (члан 2. став 1. тачка 20) представља закључак о несумњивом постојању или непостојању чињеница, заснован на објективним мерилима расуђивања. С обзиром на нову концепцију терета доказивања, суд на главном претресу има другачију улогу, односно овлашћења у односу на раније. Као орган поступка суд на главном претресу има задатак превасходно да води рачуна да се докази изводе у складу са закоником, да спречи сваку процесну злоупотребу и да учесницима у поступку пружи потребну заштиту уколико се за тим покаже потреба. Осим тога, суд приликом извођења доказа може да поставља питања, као и да предложи странкама да изведу поједине доказе или да их сам изведе, уколико је то потребно ради разјашњења кривичне ствари, па се на овај начин утврђује задатак суда да утврди истину. Оваква улога суда на главном претресу има извесне сличности са овлашћењем суда на главном претресу у америчком кривичном поступку у коме суд (на основу члана 611. (а) 1)2)3) Федералног закона о доказима⁸) има задатак да омогући ефикасно испитивање сведока и извођење доказа ради утврђивања истине (члан 611 (а) (1)), да спречи свако одуговлачење поступка (члан 611 (а) (2)), као и да сведоцима пружи потребну заштиту (члан 611 (а) (3)).

3. Испитивање сведока

Сведоци су физичка лица која у кривичном поступку имају обавезу уколико су у том својству позвани, да дају исказ о чињеницама релевантним за поступак, које су чулно опазили у прошлости, или су за чињенице чули од неког другог лица, односно да их репродукују, што је директно условљено способношћу сваког појединца у смислу његових способности да чулно опазе, меморише и да протеклом одређеног времена репродукује чињенице. Свака репродукција чињеница из прошлости, без обзира да ли су непосредно опажене или је сведок за њих чуо од другог лица, биће субјективизирана личним доживљајем сведока, односно биће „обојена“ „()...вредносним судовима које износи са чињеницама о којима сведочи“.⁹ Наративна форма исказа сведока се састоји у могућности да „()...сведок да

⁸Rule 611. Mode and Order of Examining Witnesses and Presenting Evidence, http://www.law.cornell.edu/rules/fre/rule_611

⁹Илић П.Г, Мајић М, Бељански С, Трешњев А, оп-цит, стр. 268.

свој исказ у виду једне континуиране приче и то својим речима...¹⁰ па је веома значајна могућност да му се приликом испитивања постављају питања уколико за тим постоји потреба.

Према Законику о кривичном поступку (члан 91) сведок је лице за које је вероватно да ће дати обавештења о кривичном делу, учиниоцу или о другим чињеницама које се утврђују у поступку, односно о предмету доказивања у смислу члана 83. Уколико сведок није искључен од дужности сведочења (члан 93) или ослобођен од дужности сведочења (члан 94), а испуњене су претпоставке за његово испитивање (члан 95), биће испитан по правилима која су прописана у самом Законику. После полагања заклетве,¹¹ сведоку се постављају општа питања, после чега се позива да изнесе све што му је о предмету познато (члан 98. став 2), а након тога ће му се постављати питања само уколико се покаже у конкретном случају потреба да се његов исказ провери, допуни или разјасни. Питања која му се постављају, осим тога што морају бити јасна, одређена и разумљива, не смеју да садрже обману, нити се смеју заснивати на претпоставци да је изјавио нешто што није изјавио, и не смеју представљати навођење на одговор осим ако се ради о унакрсном испитивању на главном претресу када су сугестивна питања дозвољена (члан 98. став 3). У складу са тим, председник већа ће забранити само питање или одговор на њега уколико се ради о недозвољеном питању или о питању које је ирелевантно тј. не односи се на предмет доказивања, осим уколико је оно усмерено на проверу веродостојности сведока (члан 402. став 7. у вези са чланом 398. став 3). Интересантно је навести решење из Закона о доказима Аустралије¹² према коме судија пре него што донесе одлуку да ли ће забранити или дозволити постављено питање сведоку, узима у обзир следеће: 1. да ли је доказ који је пружио сведок приликом основног испитивања неповољан за ону странку која је предложила сведока; 2. да ли се интерес сведока и интерес учесника у поступку који врши унакрсно испитивање по-

¹⁰Examination and Cross-Examination of Witnesses Examination of witnesses, <http://www.alrc.gov.au/publications/5.%20Examination%20and%20Cross-examination%20of%20Witnesses%20/examination-witnesses>

¹¹Сведок полаже заклетву пре давања исказа и то, по правилу, на главном претресу, - осим уколико постоји вероватноћа да због болести или других разлога неће бити у могућности да дође на главни претрес када полаже заклетву пре главног претреса. За одбијање полагања заклетве није предвиђена никаква санкција, али се сведок увек пита о разлозима одбијања да положи заклетву који се уносе у записник. Одређене категорије сведока су ослобођени дужности сведочења и то сведоци који у време саслушања нису пунолетни и сведоци који због душевног стања не могу да схвате значај заклетве. Видети чланове 96. и 97 ЗКП-а.

¹²Examination and Cross-Examination of Witnesses Cross-examination of witnesses - 5.38 Section 42(2), <http://www.alrc.gov.au/publications/5.%20Examination%20and%20Cross-Examination%20of%20Witnesses%20/cross-examination-witnesses>

дударају; 3. да ли је сведок симпатичан учеснику у поступку који врши унакрсно испитивање, уопште или у погледу неког конкретног питања; 4. да ли године сведока, његово интелектуално, ментално или психичко стање могу утицати на његов одговор. Такође је интересантно, на пример, да у САД-у постоји могућност постављања и сугестивних питања приликом директног испитивања. Сугестивна питања су генерално забрањена приликом директног испитивања према Федералном закону о доказима у САД-у¹³, у смислу да је одредбом члана 611(c) прописано да суд не би требало да дозволи сугестивна питања у директном испитивању, што значи и да може да их дозволи у зависности од његове дискреционе оцене у конкретном случају, а имајући у виду одређене услове када таква могућност постоји, као што су случајеви када је то потребно да се, условно речено, „развије“ сведочење, када се ради о сведоку који је непријатељски настројен према странци која врши директно испитивање, или је у питању сведок противничке стране, односно као таква је идентификован.

Према нашем Законнику сведок ће се упитати одакле му је познато оно о чему сведочи, а осим тога председник већа увек може прецизирати или допунити питање које је постављено сведоку од стране других учесника ради добијања потпунијег и јаснијег одговора (члан 402. став 7. у вези са чланом 398. став 5).

Испитивање сведока према новом Законнику о кривичном поступку је конципирано као својеврсан динамичан процес који се састоји из неколико фаза од којих свака фаза има свог испитивача, као и посебан циљ који се жели постићи. Испитивање сведока се може поделити на следеће фазе:

1. Фаза постављања општих питања и слободно исказивање сведока о свему што му је о предмету познато;
2. Фаза основног испитивања;
3. Фаза унакрсног испитивања и
4. Фаза постављања додатних питања.

Фаза постављања општих питања и слободно исказивање сведока о свему што му је о предмету познато је фаза која је према Законнику у рукама органа поступка.

Основним испитивањем започиње извођење доказа у правом смислу речи. Оно се састоји у постављању питања сведоку¹⁴ од стране странке,

¹³Christina J. Kang, Federal Rule of Evidence 611(c): Leading a Witness on Direct Examination, The Journal of the Trial Evidence Committee - Proof 3/2009, p.17-19. http://www.hahnhessen.com/uploads/39/doc/2009_03_cjk_fedrule611c.pdf

¹⁴Правила о основном испитивању, као и унакрсном испитивању се односе и на вештака или друго испитивано лице (члан 2. став 1, тачка 21. и 22).

браниоца или оштећеног који је предложио испитивање, с тим да уколико се деси да странке предложе истог сведока, сматраће се да је сведока предложила странка чији је прелог први заведен у суду (члан 402. став 3). Уколико је суд одредио испитивање сведока без предлога странака, користећи своје право из члана 15. став 4. законика, у том случају важе правила за основно испитивање када председник већа и чланови већа први постављају питања, а следи постављање питања по правилима унакрсног испитивања која поставља тужилац, оптужени и његов бранилац и вештак или стручни саветник (члан 402. став 4). На главном претресу постављају питања непосредно странке, бранилац, председник и чланови већа. Оштећени, његов законски заступник и пуномоћник, вештак и стручни саветник могу непосредно постављати питања уз одобрење председника већа (члан 402. став 2). Основни циљ ове фазе испитивања сведока је да се употпуни и појасни исказ сведока у вези са свим релевантним чињеницама које су предмет доказивања.

Фаза унакрсног испитивања је факултативног карактера и има за циљ да се провери кредибилитет сведока или веродостојност његовог исказа. „Лидер“ ове фазе је супротна странка од оне која је предложила сведока или оштећени. Ова фаза увек иде после основног испитивања (члан 2. став 1. тачка 22). Основна разлика између основног и унакрсног испитивања је у томе “ко сведочи”. Приликом основног испитивања се постављају тзв. отворена питања и даје се могућност сведоку да слободно исказује, док је страна која врши унакрсно испитивање та која условно речено „сведочи“ у фази унакрсног испитивања, која бира шта и о чему ће да “сведочи” кроз постављање сугестивних питања, па је и сва пажња судија усмерена на испитивача. Самим тим је одговорност лица које поставља унакрсна питања велика, па је сасвим оправдано да уколико постоји шанса за неуспех у унакрсном испитивању, страна која има право на ово испитивање, то право не искористи, што ће проценити у конкретном случају. Унакрсно испитивање је посебно погодан метод приликом испитивања сведока који се не сећа догађаја.

Фаза додатног постављања питања је могућа само на основу одобрења председника већа (члан 402. став 6). С обзиром на то да право постављања додатних питања припада станци која је предложила сведока, поставља се питање да ли у поступцима у којима има више окривљених, ово право припада и другим окривљеним лицима. Одговор на ово питање би требало да буде потврдан, односно да се у тим случајевима дозволи постављање додатних питања за која важе правила основног испитивања.

Када су у питању посебно осетљиви сведоци, Законик је прописао посебна правила о њиховом испитивању (члан 104) која се односе на начин постављања питања у смислу, да се њима питања могу постављати само

преко органа поступка који је обавезан да поступа према таквом сведоку са посебном пажњом ради избегавања могућих штетних последица по личност, телесно и душевно стање сведока. У том смислу је могуће испитивање ове категорије сведока и уз помоћ психолога, социјалног радника, или другог стручног лица, а одлуку о томе доноси орган поступка. Орган поступка може да донесе одлуку и да се посебно осетљив сведок испита уз помоћ техничких средстава за пренос слике и звука, у ком случају се испитивање спроводи без присуства странака и других учесника у поступку у просторији у којој се сведок налази. Такође, посебно осетљиви сведоци се могу испитати и у свом стану, у другој просторији односно у овлашћеној институцији која је наменски опремљена (техничка средства за пренос слике и звука) где се могу ангажовати и психолог, социјални радник или друго стручно лице.

Посебна правила испитивања постоје у Законику и када су у питању заштићени сведоци. Овде се ради о посебним правилима која се односе на заштиту истоветности сведока, а са аспекта испитивања заштићеног сведока, значајно је напоменути да је суд обавезан да забрани свако питање које захтева одговор који би могао да открије истоветност заштићеног сведока (члан 109. став 4).

Осим што се испитује, сведок може бити суочен са другим сведоком или самим окривљеним уколико се њихови искази не слажу у погледу чињеница које су предмет доказивања (члан 99). Важно је истаћи да „окривљеном треба обезбедити не само да поставља унакрсна питања него и да се суочи са сведоком, односно са његовим исказом.¹⁵ Када је у питању посебно осетљив сведок он, по правилу, не може бити суочен са окривљеним, осим уколико сам окривљени то захтева, а одлуку о томе доноси орган поступка имајући у виду степен осетљивости сведока као и права одбране (члан 104. став 4).

4. Унакрсно испитивање и постављање сугестивних питања

Унакрсно испитивање је несумњиво главни новитет у испитивању сведока у нашем кривичном поступку, а сматра се да овај начин извођења доказа представља основну карактеристику адверзијалних судских поступака. У англосаксонском правном систему, унакрсно испитивање има главну улогу у заштити основних људских права.¹⁶ Сматра се не само неопход-

¹⁵P.B.Carr, Comments – Playing by all the Rules: How to define and provide a „Prior Opportunity for Cross-examination“ in Child Sexual Abuse cases after Crawford v. Washington, The Journal of Criminal Law and Criminology 2/2007, p.663.

¹⁶D.Eades, The Social consequences of language in courtroom cross-examination, Language in Society 41/2012, 485.

ним него и довољним средством које служи за супротстављање, односно конфронтацију доказа. У теорији има схватања да је унакрсно испитивање "најбоља правна машина која је икада осмишљена за откривање истине."¹⁷ Оно представља суштинску компоненту права окривљеног на суочавање, односно конфронтацију. Ипак, у новије време се поставља захтев за реконфигурацијом унакрсног испитивања, с обзиром на то да ја суштина у томе да судије и судије поротници чују одређене чињенице, а социолошка истраживања спроведена у Америци показују да услед великог утицаја електронских медија у свакодневном животу, људи имају знатно мању способност перцепције чињеница које опажају чулом слуха, у односу на оно што опазе чулом вида (тај однос је од прилике 15% : 85%).¹⁸

Сведоци пре него што буду позвани да дају свој исказ у кривичном поступку пролазе кроз неколико важних фаза у перцепцији, односно чулном опажању чињеница релевантних за кривични поступак. Сведоци чулно опажају чињенице, тако што најчешће присуствују извршењу кривичног дела, али они касније добијају и информације о том догађају, најчешће путем медија, што несумњиво утиче на оригинално, односно изворно памћење о спорном догађају. На исказ сведока, који представља својеврсну проверу опажених чињеница из прошлости може свакако да утиче и сугестивно питање које садржи дезинформацију, али у том случају се онда може сматрати да оваква сугестивна питања садрже обману која је забрањена, па се у нашем поступку оваква сугестивна питања не могу ни постаљати. Постоје две врсте сугестивних питања: једна су она која се могу окарактерисати као тзв. "затворена питања" у смислу да пружају испитиваном лицу само могућност да одговори са *да* или *не*. Са друге стране постоје и сугестивна питања која не траже од испитиваног лица тачно одређен одговор, већ му остављају могућност да својим речима опишу своје искуство. Прва врста сугестивних питања лицу не остављају пуно времена за одговор, за разлику од других која му остављају времена да осмисли свој одговор. У пракси треба избегавати питања која воде одређеној теми, сугеришу, намећу односно претпостављају одређене детаље који су за оног ко поставља питање задовољавајући.¹⁹ Сугестију треба наводити афирмативно, не сме се дозволити тзв. контра-сугести-

¹⁷J.H.Wigmore, Evidence in Trials at Common Law, 3rd edition 1940, p.1367, цитиран код: Jules Epstein, Cross-examination: Seemingly Ubiquitous, Purportedly Omnipotent, and "at Risk", Widener Law School Legal Studies Research Paper Series 2/2009, стр.429, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1428988

¹⁸Видети: J.Epstein, op.cit, стр.447-448.

¹⁹Видети: S.J.Sharman, M.B.Powell, A Comparison of Adult Witnesses' Suggestibility cross various Types of Leading Questions, Applied Cognitive Psychology 26 /2012, 48-53.

ји да делује (то је она која се супротставља сугестији коју ми покушавамо да индикујемо у нашег саговорника).²⁰

Сугестивна питања нису увек одговарајућа, а ни довољна за утврђивање чињеница када се ради о сведоцима који дају неистинит или нетачан исказ. Контрадикторност у исказу лица не мора увек да имплицира на неистинит исказ, наиме нису сви контрадикторни искази лажни сами по себи, јер постоје бројни фактори који могу да утичу на давање контрадикторних изјава као што су проблеми са памћењем, различити начини препричавања догађаја. Екстракција појединих делова исказа из ранијих сведочења на пример, најчешће се користе у смислу да се поставља питање шта је речено, а не како је речено, а осим тога из записника ранијих исказа се не види интонација, јачина гласа, паузе у исказу што битно одређује и сам исказ. Из тог разлога је ово најделикатнија ствар приликом унакрсног испитивања.²¹

Сугестијом се могу постићи најразличитији ефекти који се односе на различите промене у доживљају лица. Сугестијом се може утицати и на меморију, односно олакшати памћење, односно изазвати појачано памћење.²² Приликом постављања сугестивних питања је повећана концентрација лица које се испитује из разлога што је тада свест сведена, односно сконцентрисани смо на задати садржај, самим тим је сугестија један феномен пажње.²³ Пошто није сваки човек једнако способан за концентрацију, сугестија не делује на сваког исто.²⁴ Поједина истраживања су показала да су старији сведоци лица са већим кредибилитетом, тачнији у својим исказима, мање сугестивни и искренији у односу на сведоке млађе по годинама.²⁵ Под утицајем сугестивних питања, као и питања којима се проверава кредибилитет сведока, не само деца, него и одрасла лица често у поступку мењају своје исказе.²⁶ Утицај сугестивних питања на децу у смислу промене свог оригиналног исказа је изузетно велик, чак до 90%.²⁷

Од свега што је у сећању, само она сећања која су корисна се, по правилу манифестују. Моћ сугестије помоћу речи је изузетно велика, јер је је-

²⁰Б. Цихан, *Сугестија и хипноза као технике модификовања понашања*, Сарајево 1978, стр. 24.

²¹Видети: D. Eades, *The Social consequences of language in courtroom cross-examination*, *Language in Society* 41/2012, 471-497.

²²Р.Бујас, *психологија сугестије и хипнозе*, Загреб 1954., стр.9.

²³*Ibid*, стр.14 и 15.

²⁴*Ibid*, стр.15.

²⁵Видети: P.A. Newcombe, J.Bransgrove, *Perceptions of witness credibility: variations across age*, *Journal of Applied Developmental Psychology* 28 (2007), 318-331., p.327.

²⁶R Zajac, S.O'Neill, H.Hayne, *Disorder in the Courtroom? Child witnesses under cross-examination*, *Developmental Review* 32(2012), p.197.

²⁷R.Zajac, E.Jury, S.O'Neill, *The Role of Psychosocial Factors in Young Children's Responses to Cross-examination style Questioning*, *Applied Cognitive Psychology* 23/2009, p.930.

зик "(...)...људски модалитет условљених рефлекса..."²⁸ Сугерисати неком нешто значи створити условни рефлекс - извор такве церебралне активације којој свест није у стању да се супротстави.²⁹ Ипак, контролисати ирационално, несвесно, сугерисано представља дужност сваког човека.³⁰

Сугестивним питањима се побија исказ сведока или сам кредибилитет сведока, и на тај начин се судијама јасно показује да своју одлуку не треба да заснују на исказу тог или таквог сведока, јер му се не може веровати. Код постављања сугестивних питања посебно је важан редослед речи у реченици у смислу да је неопходно да се увек на крају реченице стави оно што је најважније. Такође је важно да се увек постављају питања шта се десило, а не шта је сведок опазио. Страна која поставља питања може да користи своје белешке које не треба да буду комплетно формулисана питања, већ само подсетник са кључним речима, односно чињеницама које не треба изоставити. Ипак, белешке не треба читати приликом постављања питања, као ни приликом добијања одговора од лица које се испитује. Оно што је посебно интересантно јесте чињеница да унакрсно испитивање подразумева причање приче кроз постављање питања при чему свако питање треба да се односи само и искључиво на једну чињеницу, а у којој је „наратор“, односно онај ко поставља питања централна фигура, а не сам сведок. При томе треба избегавати питања која у себи садрже непотребне додатке у упитној реченици, као што су зар не?, зар није?, зар то није истина? и слично. Посебан ефекат код унакрсног испитивања има интонација, боја и висина гласа. Постављена питања морају сведоку само да оставе могућност одговора са *да* или *не*. Из тог разлога је потребно да се свака страна која врши унакрсно испитивање обучи за постављање унакрсних питања, јер то представља својеврсну вештину, с обзиром да захтева сасвим другачији приступ, односно начин размишљања.

Тактика и техника постављања унакрсних питања се своди на то да онај ко врши испитивање треба да контролише сведока и да исприча своју причу, односно причу свог клијента постављањем сугестивних питања која су примерена само у судници, док се она у свакодневном животу, по правилу не користе, јер су неуобичајена у редовној комуникацији. Осим тога, посебно је важно истаћи да је потребно избећи све могуће слабости приликом постављања ових питања. Ту спада и коришћење придева као што је нпр. „Брзо сте возили бисикл тротоаром у улици Петра Драпшина када је из улаза зграде број 25 истрчао мушкарац у црној тренерци са капуљачом на глави?“, јер се на овај начин даје могућност сведоку да почне да обја-

²⁸ П. Шошар, Хипноза и сугестија, Београд 1987, стр. 94.

²⁹ Ibid, стр.103.

³⁰ Ibid, стр.131.

шњава да он и није возио бицикл баш толико брзо и слично, чиме се у потпуности скреће са путање испитивача, јер је то ирелевантно у односу на чињеницу која треба испитивачу, а то је да је сведок видео мушкарца у црној тренерци са капуљачом на глави како је истрчао из улаза зграде број 25 у улици Петра Драпшина.

Приликом унакрсног испитивања, већина која поставља ова питања највише воле да се у том испитивању ослоне на раније конрадикторне, односно противречне изјаве сведока кога сада испитују унакрсно, јер је ово начин да се покаже (не)кредибилитет изјаве сведока. Ипак, потребно је указати да нису све противречне изјаве сведока исте, односно да се не могу једнако третирати, јер нису све те изјаве лажни искази сведока. Из тог разлога, страна која врши унакрсно испитивање мора сама да уочи и препозна када одређена противречност у ранијем исказу указује на лаж или је она резултат неких других фактора, као и да направи приоритет у свом испитивању, у смислу да ли је баш свака противречност у исказу битна за њега, а не да инсистира на томе, а да при томе тај исказ или део исказа није релевантан за њега, већ треба само да стави акценат на оне противречности који су за њега од интереса.

5. Закључна разматрања

И поред евидентног напретка науке и технологије која је на посебан начин нашла своје место и у откривању и доказивању криминалитета, односно нашла своју примену у кривичном поступку, већина савремених кривичних поступака се највећим делом ослања на личне доказе који су и даље незаменљиви у доказивању чињеница релевантних за доношење судске одлуке. Због тога се посебна пажња посвећује извођењу доказа када су у питању сведоци, а све у циљу утврђивања чињеница. Елементи адверзијалног поступка који се односе на испитивање сведока, односно правила испитивања су нашла место и у нашем новом Законику о кривичном поступку. Евидентне предности новог начина испитивања сведока ће несумњиво допринети његовој ефикасности. Унакрсно испитивање представља правничку вештину која је од суштинског значаја за постизање успеха у испитивању сведока у кривичном поступку и због тога је оправдано њено изучавање у оквиру система високог образовања будућих правника. Правничке вештине у новој техници испитивања сведока у кривичном поступку ће да покажу у пракси праве резултате.

*Tatjana Bugarski, Ph.D., Associate Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad*

Examination of Witnesses

Abstract: *In modern criminal procedure personal evidence is dominant with respect to material evidence and in not a few cases, the verdict is predominantly based on the fact that has been proven by personal evidence. Therefore, both in theory and in law give special attention to such evidence. Examination of witnesses is traditional evidence and also irreplaceable evidence in criminal proceedings to which is given a special attention in this paper work all in the context of entry adversarial elements in our criminal proceedings, primarily on the trial. The paper deals with the issue of burden of proof, as well as basic rules and cross-examination of witnesses at the trial, with special emphasis on cross-examination.*

Key words: *witnesses, cross-examination, leading questioning, the burden of proof, criminal procedure*